

Meranie pozitívneho medziľudského kapitálu na Slovensku (INEKO, november 2002)

Štúdia chce porovnať

- A. mieru MK na Slovensku s okolitými krajinami i vyspelými ekonomikami sveta,
- B. zamerať pozornosť na rozdiely medzi samotnými regiónmi SR.

Poznámka: Pod pojmom medziľudský kapitál označujeme v medzinárodnej odbornej literatúre používaný termín „social capital“ vzhľadom na nejednoznačnosť používania slova „sociálny“ v slovenčine.

A. Medzinárodné porovnanie

MK meraný klasickou otázkou medziľudskej dôvery na Slovensku od polovice 90-tych rokov výrazne poklesol – kým v roku 1995 verilo 27% občanov, že „väčšine ľudí sa dá veriť“, minulý rok to bolo 18%. Pripomíname, že úroveň slovenskej dôvery v roku 1995 bola mierne nad priemerom post-komunistických krajín (vrátane bývalého Sovietskeho zväzu), no hlboko pod priemerom krajín OECD – v nich väčšina spoluobčanov v priemere verilo 43%.

Tabuľka č.1

“Čo si myslíte vo všeobecnosti: dá sa ľuďom veriť, alebo človek musí byť veľmi opatrný v styku s inými ľuďmi?”

(%)

	1990	1995	2002
väčšine ľudí sa dá veriť	23,0	27,0	17,7

Zdroj: World Values Survey, INEKO

Medzi skupiny obyvateľov, ktoré nadpriemerne vyjadrovali dôveru v iných boli ľudia s vysokoškolským vzdelaním a vyšším príjmom, živnostníci, odborní pracovníci, ľudia žijúci v menších obciach a v žilinskom kraji.

Posledné priame porovnanie členstva v dobrovoľných organizáciách (z roku 1995) vyznieva podobne v neprospech Slovenska. Vo vyspeklých krajinách sú občania 2-4 krát aktívnejších so svojích mimo-pracovných aktivitách ako Slováci. Keďže v celosvetovom prieskume World Values Survey zadávateľa zmenili znenie otázky, nové čísla s nimi nie sú priamo porovnateľné.

Tabuľka č.2

“Prosím pozorne si pozrite tento zoznam dobrovoľných aktivít a organizácií a povedzte, do ktorých patríte alebo ste ich členom!”

(%)

	SK 2002	SK 1995	OECD 1995
náboženské org.	27	9	17
umenie	16	2	14
odborní	13	2	8
polit.strany	6	2	5
charita	6	1	9

životné prostredie	13	1	4
profesionál.org	11	3	9
šport	28	7	24

Zdroj: World Values Survey, INEKO

Poznámka: Čísla z rokov 2002 a 1995 nie sú porovnateľné, pri číslach v roku 1995 respondenti hodnotili svoju „aktívnu“ účasť

Dôvera medzi ľuďmi sa dá merať aj ich názorom na akceptovateľné, či neakceptovateľné správanie v spoločnosti. Kým podvádzanie na daniach a prijímanie úplatkov je pre veľkú väčšinu občanov neospravedlniteľným konaním, takmer polovica vie pochopiť cestovanie bez cestovného lístka.

Tabuľka č.3

“Povedzte mi, prosím, ku každému z nasledujúcich výrokov, či dané konanie je ospravedlniteľné, neospravedlniteľné alebo niečo medzi tým?”

(%, aritmetický priemer, vlastné kategórie)

	nikdy/skoro nikdy	ako kedy	vždy/skoro vždy
cestovanie načierno	56	35	8
podvádzanie na daniach	79	16	4
prijatie úplatku	83	14	3

Zdroj: INEKO, november 2002

Cestovanie načierno odsudzovali skôr dôchodcovia, ľudia s nižším vzdelaním a príjmom, tí z menších miest a z košického kraja. Naopak takéto konanie by vedeli ospravedlniť skôr muži, slobodní či rozvedení, ľudia so stredoškolským vzdelaním bez maturity, dlhodobo nezamestnaní, z menších miest a tí z trnavského kraja.

Podvádzanie na daniach vôbec neakceptujú skôr dôchodcovia a ľudia z Bratislavy a Košíc. Opačný postoj zaujímajú skôr nekvalifikovaní robotníci a drobní podnikatelia, ľudia s maďarskou národnosťou a obyvatelia trnavského, nitrianskeho a žilinského kraja.

Prijatie úplatkov sa neakceptuje najmä vo väčších mestách. Úplatky sú ospravedlňované skôr mužmi, slobodnými, ľuďmi so základným vzdelaním, nekvalifikovanými robotníkmi, dílermi, väčšími podnikateľmi a ľuďmi z trnavského kraja.

Akceptovanie správania na úkor ostatných je na Slovensku vyššie ako v krajinách OECD (merané v roku 1995), no v porovnaní s minulými rokmi v podstate nezmenené. V roku 1995 bolo neštandardné správanie akceptované o niečo viac na Slovensku ako v iných tranzitívnych ekonomikách východnej Európy.

Tabuľka č.4

“Povedzte mi, prosím, ku každému z nasledujúcich výrokov, či dané konanie je ospravedlniteľné, neospravedlniteľné alebo niečo medzi tým?”

(aritmetický priemer, 1=nikdy neospravedlniteľné, 10=vždy ospravedlniteľné)

	SK 2002	SK 1995	Post-kom '95	OECD '95
--	---------	---------	--------------	----------

cestovanie načierno	3,9	3,6	3,2	2,3
podvádzanie na daniach	2,8	3,3	3,0	2,3
prijatie úplatku	2,5	2,6	2,1	1,5

Zdroj: World Values Survey, INEKO

Zaujímavé je zistenie, že v porovnaní s rokom 1990 je teraz prijatie úplatkov o niečo menej akceptovateľné (tabuľka č.5). Vysvetlením môže byť fakt, že teraz je oveľa viac služieb a tovarov možné zaobstarať si na trhu bez nutnosti úplatkov na rozdiel od roka 1990.

Tabuľka č.5

“Povedzte mi, prosím, ku každému z nasledujúcich výrokov, či dané konanie je ospravedlniteľné, neospravedlniteľné alebo niečo medzi tým?”

(%, aritmetický priemer, vlastné kategórie)

	nikdy/skoro nikdy	ako kedy	vždy/skoro vždy
prijatie úplatku - 1990	74	20,5	5,5
prijatie úplatku - 2002	83	14	3

Zdroj: World Values Survey, INEKO

Alternatívnym meraním MK (okrem klasickej otázky na medziľudskú dôveru a členstvo v organizáciách) je otázka videnia sveta či spoločnosti: Bohatnú krajinu a jednotlivci spoločne, alebo skôr na úkor druhého?

55% Slovákov si myslí, že krajiny bohatnú vždy alebo väčšinou na úkor iných krajín, 34% sa naopak domnieva, že štát nikdy alebo len niekedy bohatne na úkor druhých. K prvej názorovej skupine (vždy na úkor) sa nadpriemerne hlásia dôchodcovia, dlhodobo nezamestnaní, nekvalifikovaní robotníci, ľudia so základným vzdelaním, s nižším príjmom, z menších miest a krajov Nitra, Žilina a Prešov.

Naopak ku skupine „nikdy na úkor“ patria najmä vysokoškolsky vzdelaní, maďarskej národnosti, manažéri, vedci, ľudia s vysokým príjmom, slobodní, z košického a trnavského kraja.

Bohatnutie jednotlivcov vidia ľudia v ostrejšom protiklade ako pri krajinách. **71% si myslí, že sa u nás bohatne vždy alebo väčšinou na úkor iných**, kým 24% zastáva názor, že je to len niekedy či vôbec nikdy.

K tým prvým patria skôr muži, so základným vzdelaním, dôchodcovia, nekvalifikovaní robotníci, ľudia s nižším príjmom a z nitrianskeho kraja. K tým druhým sa zaraďujú nadpriemerne mladší, s vysokoškolským vzdelaním, živnostníci a podnikatelia, odborní pracovníci, slobodní a tí s čistým príjmom nad 20,000 mesačne.

Inak formulovaná otázka odhalila, že ľudia spoločnosť vidia buď ako boxerský súboj (vždy sú víťazi a porazení), alebo ako mix boxu a priateľstva. Spoločnosť ako priateľstvo (spolu víťazi) vidí len 4% občanov. Sú to hlavne strední manažéri, živnostníci, stredná zamestnanecká vrstva, ľudia s čistým mesačným platom 12-15,000 a 6-8,000, so stredoškolským vzdelaním bez maturity, s maďarskou národnosťou, z malých obcí a z košického a nitrianskeho kraja. Tí, ktorí si myslia, že

Ľuďom sa vo všeobecnosti dá veriť, sú v priemere dvojnásobne náchylní tvrdiť, že spoločnosť funguje ako priateľstvo.

Záver: MK ako vzájomná dôvera a viera v spoločné obohatenie spoluprácou je na Slovensku nadpriemerne nízka. Len asi štvrtina verí, že ľuďom sa dá veriť a že cestou k bohatstvu je hlavne spoločensky prospešná aktivita. Ostatní veria, že sa bohatne na úkor druhých. V tomto zmysle nie je celkom jasné, či zvýšenie členstva v organizáciách a skupinách je pozitívne alebo nie. Väčšie zapájanie sa do skupín by mohlo totiž signalizovať stratégiu ľudí „boxovať“ nie individuálne, ale organizovane, na úkor spoločnosti ako celku.

B. Regionálne rozdiely

Rozdiely medzi respondentmi pochádzajúcimi z rozličných regiónov nie sú príliš výrazné (a ak sú väčšie rozdiely pri jednom ukazovateli, nepotvrdzujú sa pri druhom). Z porovnávania koreláciami sa javí vzdelanie, zamestnanie a veľkosť bydliska ako oveľa významnejšie. Kraj s najvyššie nameraným MK je podľa prieskumu Žilinský kraj.

Pre dostatočné potvrdenie rozdielov medzi kraji by však bol nutný prieskum väčšieho počtu respondentov. Okrem toho kraje nie sú prirodzenými regiónmi, ale skôr umelými administratívnymi celkami, čo je pravdepodobne dôvodom pre nízke zistené rozdiely v miere medziľudského kapitálu. Čísla v nasledujúcej tabuľke sú preto skôr orientačné.

	ľuďom veria	cestov. načierno*	podvádzanie dane*	branie úplatkov*	bohatnutie krajín na úkor iných	bohatnutie ľudí na úkor iných	spoločnosť je ako
merané	%	priemer/ medián	priemer/ medián	priemer/ medián	%, vždy/nikdy	%, vždy/nikdy	% box/priateľ's tvo
BA	12	3,9/4	2,7/1	2,7/1	18/6	31/1	50/3
TT	19	4,1/4	3,0/2	2,7/2	18/8	22/2	48/2
TN	17	5,2/3	3,6/1	3,6/1	20/7	28/1	48/2
NT	18	3,5/3	2,8/2	2,0/1	27/6	38/3	46/6
ZI	24	3,7/3	2,5/1	2,0/1	24/5	26/3	37/4
BB	17	4,9/3	3,6/2	3,2/1	14/1	21/1	31/5
PO	16	3,4/3	2,2/1	2,1/1	23/5	25/3	43/3
KE	18	3,3/3	2,3/2	2,3/1	16/9	22/2	40/7
spolu	18	3,9/3	2,8/1	2,5/1	20/6	27/2	43/4

Zdroj: prieskum INEKO, november 2002

*škála 1 –10, 1=nikdy neospravedlniteľné, 10=vždy ospravedlniteľné